

Chełmiec 1945-2004

Tomasz Rzeczycki

Wiosną, gdy 1945 r. Śląsk przekazano Polakom, Chełmiec nie miał polskiej nazwy. Stanisław Lenartowicz, który w 1946 r. był tu na wycieczce, przetłumaczył niemieckie określenie góry, nazywając ją mianem *Wysokiego Lasu*¹. Już w 1947 r. nazwa Chełmiec była w użyciu². Komisja Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego wymyślająca projekty nazw na Ziemiach Odzyskanych zajęła się m.in. Górami Wałbrzyskimi na posiedzeniu 21 i 22 lutego 1948 r. w Wałbrzychu³. Na podstawie jej materiału, decyzje podejmowała Główna Komisja Ustalania Nazw przy Ministerstwie Administracji Publicznej. Nazwy obiektów z obszaru Gór Wałbrzyskich zatwierdziła po obradach 23 i 24 maja 1948 r.⁴ W tym czasie nazwa Chełmiec była już w użyciu.

Majątek ponemiecki podlegał Ministerstwu Ziem Odzyskanych. Na mocy dekretu z 8 marca 1946 r. obiekty turystyczne miał przejąć Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji. Na naradzie w Ministerstwie Komunikacji uzgodniono 29 sierpnia 1946 r. treść okólnika dla Urzędów na Ziemiach Odzyskanych, dotyczącego przejęcia obiektów turystycznych⁵. Jesienią 1946 r. zarząd nad obiektami turystycznymi na Ziemiach Odzyskanych Ministerstwo Komunikacji zleciło Polskiemu Biuru Podróży Orbis*.

Przystąpiono do renowacji wieży na Chełmcu. W Wałbrzychu 4 sierpnia 1947 r. ustalono, że obiekty turystyczne m.in. w powiecie wałbrzyskim przejmie wałbrzyski oddział Dolnośląskiej Spółdzielni Turystycznej z Jeleniej Góry. W konferencji tej wzięli udział przedstawiciele PTT (m.in. Walery Goetel i Bohdan Małachowski), DZPT (Ferdynand Drabik⁷) i DST (J Janiszewski), którzy potem na Chełmcu zapoznali się z przebiegiem remontu, prowadzonego przez DST przy odbudowie *zrujnowanego schroniska**. Niektórzy sądzili, że budynek na Chełmcu jest ruiną zamku⁹.

Wieżę otwarto w Święto Gór. Najpierw 9 sierpnia 1947 r. sztafeta harcerzy przebyła z pochodnią ze wzgórza „Czuwaj” w Parku Sobieskiego (od Domu Harcerza) w Wałbrzychu na Chełmiec. Pochodnię zapalił wiceprezydent Wałbrzycha, pan Bukowski. Znicze miały zapłonąć też na Śnieżce, Ślęży, Śnieżniku¹⁰. Nazajutrz, 10 sierpnia 1947 r. o dziewiątej odprawiono mszę świętą na Chełmcu. Po niej dziekan ks. dr Świdzki poświęcił schronisko, otwarte w wieży. Obecni byli m.in. wiceprezes Dolnośląskiego Związku Popierania Turystyki Kazimierz Witkowski, przedstawiciel Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji Mieczysław Orłowicz z turystami z Mazowsza i inni. Potem odbyła się zabawa ludowa¹¹. W 1948 r. zarządzeniem Ministra Ziem Odzyskanych, schroniska sudeckie przekazano Polskiemu Towarzystwu Tatrzańskiemu¹². Wczasowicze ze Szczawna Zdroju mieli wycieczki autokarowe na Chełmiec, zapowiadane w prasie m.in. w 1948 r.¹³ i w 1952 r.¹⁴

Na Chełmcu były jeszcze niemieckie szlaki turystyczne. Przewodnik z 1948 r. podawał¹⁵, że na Chełmiec prowadziły szlaki: biało-niebieski z Białego Kamienia przez rozdroże pod Chełmcem, biało-zielony z Boguszowa drogą samochodową oraz biało-czerwony drogą ze Szczawna Zdroju i biało-czerwony drogą leśną z Sobięcina. Ten ostami posiadał resztki znaków. Polacy zignorowali niemiecką metodykę znakowania szlaków, wytyczając swoje. Był to efekt silnej fobii antygermańskiej. Usuwano wszelkie ślady świadczące o wiekowej przynależności tych ziem do Niemiec - w tym i w dziedzinie turystyki¹⁶.

Schronisko w wieży na Chełmcu oświetlane było lampami naftowymi, a wodę dowożono tu beczkowitzem. Nie miało również telefonu,¹⁷ zimą było zamknięte¹⁸. Kierownikiem był Ferdynand Drabik¹⁹. Na pewno było czynne w 1949²⁰ i 1950 r.,

¹ Ziemia nr 6, wrzesień 1946, s. 12

² Julia Teisseyre użyła jej w: Wałbrzych nr 1, 16.1.1947, s.6

³ Biuletyn Turystyczny [wyd. Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji] nr 3, 24.1.1948, s.3

⁴ Biuletyn Turystyczny nr 19, 10.6.1948, s.4

⁵ Biuletyn Turystyczny nr 10 (12), wrzesień 1946, s. 1

⁶ Biuletyn Turystyczny nr 14 (16), 18.11.1946, s. 1

⁷ Malarz i turysta, który już wówczas oprowadzał wycieczki po Śląsku. Słowo Polskie nr 160 (217), 13.6.1947, s.4

⁸ Wałbrzych. Tygodnik Śląski nr 29, 10-16.8.1947, s.7

⁹ Na przykład Słowo Polskie nr 203 (259), 26.7.1949, s.4, gdzie Chełmiec określono jako *szczyt z wznoszącymi się nań ruinami zamku*.

¹⁰ Wałbrzych. Tygodnik Śląski nr 30, 17-23.8.1947, s.1

¹¹ Słowo Polskie nr 216 (272), 8.8.1947, s.4; nr 221 (277), 13.8.1947 s.4; Wałbrzych. Tygodnik Śląski nr 31,24-31.8.1947, s.2 - z tym że w tym ostatnim błędnie podano jako datę otwarcia obiektu na Chełmcu 15 sierpnia 1947 r.

¹² Wałbrzyska Trybuna Dolnośląska nr 209 (813), 30.7.1948, s.4

¹³ Wałbrzyska Trybuna Dolnośląska nr 153 (757), 4.6.1948, s.4

¹⁴ Słowo Wałbrzyskie nr 25 (1845), 29.1.1952, s.3

¹⁵ Alfons Szyperski, Stanisław Ferber *Wałbrzych, Szczawno-Zdrój (Solice Zdrój) i okolica. Informator turystyczno-krajoznawczy z ilustracjami*. Wałbrzych 1948. Informacje dotyczące Chełmca zawarte są w części napisanej przez Stanisława Ferbera.

¹⁶ Niejaki F. Dr. (zapewne Ferdynand Drabik) w tekście „Zadania turystyki na Dolnym Śląsku” pisał: *Za wszelką cenę musimy polski regionalizm Sudetów odrzucić z pod grubej warstwy śmieci germańskich, gromadzonych przez wieki z niemiecką konsekwencją. Ponemiecką spuściznę możemy spokojnie spakować do worka Liczyrzepy (Rilbezahl) i przepędzić go wraz z „Ostatnimi Mohikanami” za Nysę Łużycką.* (Wałbrzych. Tygodnik Śląski nr 30, 17-23.8.1947, s. 1

¹⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 16 (147), 5-11.4.1957, s.3

¹⁸ Stanisław Lenartowicz *Sudety Środkowe i Wschodnie oraz Góry Kaczawskie i Rudawy Janowickie*. Warszawa 1953, s.21

¹⁹ Gościniec nr 1 (151), czerwiec 1982, s.25

²⁰ Biuletyn Turystyczny nr 3, 30.1.1949, s.2; Biuletyn Biura Turystyki Ministerstwa Komunikacji nr 9, lipiec 1949, s.9;

wtedy przeszło remonty²¹. Jeszcze w 1953 r.²² dysponowało 9 miejscami noclegowymi. Inne źródła podają odmienną liczbę miejsc, 10²³ lub 12²⁴. Zapewne 1953 r. był ostatnim rokiem jego funkcjonowania²⁵. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, (następca PTT), przestało być użytkownikiem wieży widokowej na Chełmcu, która została przejęta przez *władze pocztowe*²⁶.

Wstęp na Chełmiec został zabroniony. W latach²⁷ 1952-1954 powstała tu dwukondygnacyjna stacja nadawcza, zakłócająca audycje polskojęzycznych rozgłośni radiowych z Europy Zachodniej. W listopadzie 1954 r.²⁸ w zagłuszarce rozpoczęło pracę kilka osób. Wierzchołek góry otoczono betonowymi słupami²⁹ i drutem kolczastego. Terenu pilnowała straż przemysłowa. » Personel dowożono z Wałbrzycha. Na szczycie stały drewniane maszty w betonowych fundamentach. Na górę prowadziły trzy szlaki: żółty z Boguszowa, zielony z Sobięcina i czarny z Białego Kamienia. W 1955 r. w prasie podano, że szlaki te *łączą się obecnie u podnóża góry. Odcinek szlaków prowadzący na szczyt Chełmca został dla ruchu turystycznego zamknięty*³⁰.

Zagłuszania zaprzestano w październiku 1956 r. Taki postulat wysunęło m.in. 31 października 1956 r. plenum Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wałbrzychu³¹. Pod koniec obiektu ochraniał oddział wojskowy KB W. Co najmniej do marca 1957 r. szczyt Chełmca nadal był zamknięty i pilnowany przez uzbrojonego strażnika.

W prasie pojawiły się pomysły³², by była zagłuszkę zamienić na telewizyjną stację przekaźnikową. Poparli je czytelnicy³³. Zamiar zrealizowali miłośnicy telewizji. Działyły tu dwie grupy pionierów telewizji. W sierpniu 1956 r. Andrzej Drozd, Zdzisław Kotlinski i Kazimierz Oleszczyk po kilku miesiącach prób skonstruowali przekaźnik telewizyjny. Wojewódzki Zarząd Radiostacji zezwolił na zamontowanie go na Chełmcu. Możliwy był odbiór obrazu, ale bez dźwięku³⁴. Z jakichś względów musieli oni zaprzestać nadawania z Chełmca.

Drugą grupą byli członkowie klubu radiotechniki przy Lidze Przyjaciół Żołnierza we Wrocławiu: Huchla, Mieczysław Borowicz oraz Wiśniewski³⁵. W listopadzie 1956 r. zamontowali na Chełmcu aparaturę transmitującą telewizję czechosłowacką. Planowali montaż we Wrocławiu Krzykach, na Ślęży czy na Śnieżce, ale tamte lokalizacje okazały się nieodpowiednie³⁶.

Urządzenia zamontowano w nieczynnej zagłuszarce ale nie korzystano z jej masztów³⁷. Zostały one rozebrane, jednak jeszcze na początku wiosny 1957 r. sześć z nich stało na Chełmcu³⁸. Przekaznik działał kilka miesięcy bez obsługi. Tylko strażnik szczytu Chełmca uruchamiał przełącznik³⁹. Program z Pragi można było odbierać oprócz poniedziałków⁴⁰. Stacja na Chełmcu przestała w 1957 r. nadawać. Społeczny Komitet Budowy Wrocławskiego Ośrodka Telewizyjnego po ekspertyzie profesora T.Tomankiewicza zdecydował, że lepiej na lokalizację OT nadaje się Ślęża⁴¹.

W 1957 r. rozważano adaptację zagłuszarki na sierociniec lub szpital, jednak przekazano budynek PTTK w Wałbrzychu⁴², które uruchomiło w nim schronisko. We wrześniu 1957 r. był tu tylko bufet Kierownikiem obiektu został Stanisław

²¹ Biuletyn Biura Turystyki Ministerstwa Komunikacji nr 14, grudzień 1949, s.5; Turystyka nr 6, listopad-grudzień 1950, s.19.

²² Marek Staffa *Zagospodarowanie turystyczne Sudetów po 1945 roku* [w:] red. Julian Janczak *Turystyka polska w Sudetach*. Wrocław 1986, s.47,48.

²³ Stanisław Lenartowicz *Sudety Środkowe i Wschodnie oraz Góry Kaczawskie i Rudawy Janowickie*. Warszawa 1953, s.21

²⁴ red. Władysław Krygowski *Informator turystyczny PTT 1948*. Kraków 1948, s.16

²⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 16 (147), 5-11.4.1957, s.4: *Do roku 1953 oni [PTTK] to właśnie byli gospodarzem schroniska na Chełmcu mieszczącego się w wieży widokowej.*

²⁶ Stanisław Lenartowicz *Wycieczki z Wałbrzycha, Szczawna Zdroju i okolicznych wczasowisk*. Warszawa 1955, s.24

²⁷ Witold Papierniak *Stacje radiowo-telewizyjne na Dolnym Śląsku*. Wrocław 1998, s.74. Autor podaje te daty za *Kroniką Radiowo-Telewizyjnego Ośrodka Nadawczego*, spisana po latach przez kierownika RTON Romana Klatkę. Jednak w *Kronice* brak jest źródła tej informacji. Nie ma więc pewności, czy 1952 r. jako data początku budowy jest ustalony precyzyjnie.

²⁸ Informacje dotyczące funkcjonowania zagłuszarki przekazał Czesław Kuzior z Wałbrzycha, pracujący na Chełmcu w latach 1954-1956.

²⁹ Słupów było około 230. Wiosną 2004 r. stało ich tylko 197, kilkanaście leżało przewróconych.

³⁰ Wałbrzyska Trybuna nr 29 (43), 7-13.7.1955, s.6

³¹ Trybuna Wałbrzyska nr 50 (118), 9-12.11.1956, s.2. Wcześniej, 22 października 1956 r., postulat natychmiastowego zaprzestania zagłuszania rozgłośni zachodnich uchwalono na wiecu w Politechnice Wrocławskiej - *Gazeta Robotnicza* nr 255 (2588), 25.10.1956, s.6

³² Trybuna Wałbrzyska nr 62 (130), 20-24.12.1956, s.5

³³ Trybuna Wałbrzyska nr 3 (134), 11-14.1.1957, s.3. M.in. poparcie zgłosiła Rada Miejskowa Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia przy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Wałbrzychu.

³⁴ *Słowo Polskie* nr 114 (3425), 16-17.6.1957, s.3

³⁵ *Słowo Polskie* nr 13 (3305), 15.1.1957, s.8

³⁶ *Gazeta Robotnicza* nr 306 (2639), 31.12.1956-1.1.1957, s.4

³⁷ *Słowo Polskie* nr 28 (3320), 1.2.1957, s.3

³⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 16 (147), 5-11.4.1957, s.3

³⁹ *Słowo Polskie* nr 43 (3335), 19J2.1959, s.4

⁴⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 9 (140), 15-21.2.1957, s.3

⁴¹ *Słowo Polskie* nr 140 (34411 5.7.1957, s.1-2

⁴² Wojciech Walczak *Sudety Środkowe i Wschodnie. Ziemia Kłodzka i Sudety Wałbrzyskie. Przewodnik turystyczny*. Warszawa 1962, s.178

Tomaszewski⁴³. Po demontażu z budynku resztek urządzeń zagłuszarki Zarząd Urządzeń Turystycznych w Szczawnie Zdroju przeprowadził tu remont. Pod koniec października 1957 r. schronisko oferowało około 30 miejsc noclegowych⁴⁴. W 1958 r. odnowiono szlaki na Chełmiec, m.in. szlak czarny z Białego Kamienia oraz szlak zielony z Sobięcina⁴⁵. Ten drugi wzmiankowano jeszcze 1963 r.⁴⁶, później przestał istnieć.

Jesienią 1958 r. narciarze z Wałbrzycha⁴⁷ chcieli zbudować stok zjazdowy i oświetlony wyciąg narciarski na Chełmcu. Rozpoczęto niwelację na starej przecince leśnej. Trasa narciarska długości 1590 metrów o 450 metrach różnicy wysokości miała powstać na wschodnim zboczu Chełmca. W środkowym odcinku planowano 600-metrowy wyciąg narciarski⁴⁸. W styczniu 1959 r. przy niwelacji pracowali harcerze. Górnicy z kopalni „Victoria” zobowiązali się z trasy usunąć korzenie i pniaki⁴⁹. Jeszcze w grudniu 1958 r. prowadzone były prace przy niwelacji terenu⁵⁰. Inicjatywa jednak została poniechana.

W złym stanie była wtedy wieża widokowa. Jedną z drewnianych przybudówek zamieniono na stajnię dla konia. Przy wejściu na platformę szczytową brakowało kilku stopni schodków, nie było poręczy.⁵¹ Na platformie poręcze sięgały poniżej kolan⁵².

Schronisko PTTK nie cieszyło się popularnością u turystów⁵³. Czasem były tu imprezy plenerowe - np. 18 stycznia 1959 r. było tu biuro zawodów narciarskich⁵⁴, a 14 / 15 maja 1960 r. spała w nim wycieczka młodzieżowa Śladami Polskości Ziemi Wałbrzyskiej⁵⁵. Latem 1961 r. frekwencja w obiekcie była wyższa, gdy schronisko wydzierżawiono kolonii letniej z Łodzi⁵⁶.

W 1961 r. z inicjatywy Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich w Wałbrzychu powstał Społeczny Komitet Budowy Telewizyjnej Stacji Przekaznikowej⁵⁷. Zaapelowano o wpłaty na konto nr 75-547-101 w Banku Inwestycyjnym⁵⁸. Społeczny Komitet na początku wiosny 1962 r. załatwił szereg formalności⁵⁹. Aparatura gotowa była w czerwcu⁶⁰. Był to przemiennik retransmitujący program ze Ślęży, niewymagający obsługi. Przedsiębiorstwo Robót Górniczych z Wałbrzycha wykonało wykop w skale pod fundament masztu, a Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego nr 2 zapewniło transport masztu na szczyt Chełmca⁶¹. Transmisję programu telewizji polskiej rozpoczęto 4 grudnia 1962 r.⁶².

Wiosną 1962 r. schronisko PTTK zlikwidowano z powodu znikomej frekwencji. Budynek otrzymało Zjednoczenie Budownictwa Kopalń Surowców Mineralnych z Warszawy. Przez kilka lat był tu letni ośrodek kolonijny dla dzieci pracowników Zjednoczenia. PTTK planowało otworzyć stację turystyczną na 10 łóżek w wieży widokowej⁶³. Jeszcze jesienią 1963 r. egzekutywa Komitetu Powiatowego PZPR w Wałbrzychu założyła, że w 1964 r. PTTK uruchomi stację turystyczną na Chełmcu, ale zamiaru nie zrealizowano⁶⁴. W 1963 r. Powiatowy Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki wytypował do remontu wieżę na Chełmcu, ale i tu skończyło się na zamiarach⁶⁵.

Budynek schroniska stał w 1962 r. zdewastowany z wybitymi szybami w oknach. W drzwiach była informacja, że schronisko jest nieczynne⁶⁶. Podobnie było w 1963 r. a obok budynku paści się kozy i oślica⁶⁷. Nowi gospodarze przeprowadzili remont. Poniżej wieży widokowej zbudowano betonowy basen z brodzikiem. Latem 1964 r. na Chełmcu wypoczywało 120 dzieci z Warszawy. Kierowniczką kolonii była Ludwika Witkowska⁶⁸. Kolonie letnie organizowano tu do 1970 r.⁶⁹. Powodem rezygnacji była awaria pompy wody, co mogło nastąpić w 1969 r.⁷⁰.

⁴³ Trybuna Wałbrzyska nr 40 (171), 19-25.9.1957, s. 1

⁴⁴ Trybuna Wałbrzyska nr 45 (176), 24-30.10.1957, s.4

⁴⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 40 (225), 2-8.10.1958, s.8

⁴⁶ Góry Wałbrzyskie (mapa), wyd. PPWK, Warszawa 1963

⁴⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 48 (233), 23.11-3.12.1958, s.7

⁴⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 1 (238), 9-15.1.1959, s.1

⁴⁹ Trybuna Wałbrzyska nr 3 (240), 22-29.1.1959, s.7

⁵⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 51 (236), 18.12.1958, s.1

⁵¹ Trybuna Wałbrzyska nr 31 (216), 31.7-6.8.1958, s.8

⁵² Trybuna Wałbrzyska nr 31 (268), 14-20.8.1959, s.8

⁵³ Trybuna Wałbrzyska nr 32 (217), 14-20.8.1958, s.3

⁵⁴ Trybuna Wałbrzyska nr 2 (239), 15-22.1.1959, s.7

⁵⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 19 (305), 12-17.5.1960, s.6

⁵⁶ Trybuna Wałbrzyska nr 44 (380), 2-9.11.1961, s.2

⁵⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 46 (382), 16-23.11.1961, s.1

⁵⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 3 (391), 18-25.1.1962, s.1

⁵⁹ Trybuna Wałbrzyska nr 13 (401), 29.3-5.4.1962, s.4

⁶⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 26 (414), 28.6-5.7.1962, s.1

⁶¹ Trybuna Wałbrzyska nr 48 (436), 29.11-6.12.1962, s.2

⁶² Trybuna Wałbrzyska nr 2 (1433X 11-17.1.1983,8.7

⁶³ Trybuna Wałbrzyska nr 25 (413), 21-28.6.1962, s.2

⁶⁴ Trybuna Wałbrzyska nr 46 (481), 14-20.11.1963, s.7

⁶⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 11(451), 14-20.3.1963, s.

⁶⁶ Światowid nr 29 (65), 22.7.1962, s.6

⁶⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 26 (461), 27.6-3.7.1963, s.8

⁶⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 33 (520), 13-19.8.1964, s.6

⁶⁹ Trybuna Wałbrzyska nr 28 (840), 13-19.7.1971, s.1

⁷⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 31 (1157), 2-9.8.1977, s.5 podaje: *od 8 lat na Chełmcu nie ma wody.*

Stacja TV już w styczniu 1963 r. przestała działać na jakiś czas, gdy anteny pokryły się lodem⁷¹. W październiku 1963 r. doszły zakłócenia od stacji z Poznania, nadającej na tej samej częstotliwości⁷². Dlatego 22 grudnia 1964 r. znacznie zwiększono tu moc sygnału. Z początkiem 1965 r. na okres próbny⁷³, a od 3 września 1965 r.⁷⁴ na stałe, przekazano stację na Chełmcu w zarząd Państwowemu Przedsiębiorstwu Stacje Radiowe i Telewizyjne.

Jesienią 1966 r. była szansa montażu na Chełmcu wyciągu krzeselkowego. Dyrekcja Państwowego Przedsiębiorstwa Imprez Sportowych - zarządcy wszystkich wyciągów krzeselkowych, zgodziła się bezpłatnie przekazać do Wałbrzycha demontowany na Nosalu wyciąg długości 700 metrów⁷⁵. Pomysł nie zrealizowano.

We wrześniu 1968 r. Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej opublikowały projekt koncepcji rozwoju Wałbrzycha i powiatu na najbliższe lata. Proponowano, by na Chełmcu powstał wyciąg krzeselkowy na szczyt, narciostady i tor saneczkowy. Chciano też otworzyć na szczycie lokal gastronomiczny oraz wyremontować drogę na wierzchołek⁷⁶. Idea spotkała się z odzewem⁷⁷.

W 1969 r. w Kopalni Węgla Kamiennego „Thorez” opracowano założenia zagospodarowania Chełmca⁷⁸. Zakładano rozbudowę byłego schroniska PTTK do 50 miejsc noclegowych, a obok dwa boiska do siatkówki oraz parking samochodowy. Droga na szczyt miała być wyasfaltowana i oświetlona. Wyciąg krzeselkowy miał liczyć 1500 metrów. Obok dolnej stacji przy ul. Piasta w lesie przewidywano wesołe miasteczko, estradę taneczną, kawiarnię i kręgielnię. Na rozdrożu pod Chełmcem planowano restaurację, boisko i kemping.

W grudniu 1969 r. na wspólnej sesji Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Wałbrzychu ustalono kierunki zagospodarowania turystycznego na lata 1971-1975, w tym ulepszenie drogi na Chełmiec, przejęcie obiektu kolonijnego na hotel turystyczny, a w przyszłości budowę wyciągu krzeselkowego na szczyt⁷⁹.

Wiosną 1971 r. Powiatowy Ośrodek Sportu, Turystyki i Wypoczynku „Książ” przejął obiekt kolonijny na Chełmcu z myślą o remoncie. Związek Młodzieży Socjalistycznej zobowiązał się przeprowadzić czynny społeczny przy zagospodarowaniu góry⁸⁰. Faktycznie na Chełmcu mało się działo. Na początku marca 1972 r. na naradzie partyjnej PZPR w Wałbrzychu ustalono, że inwestorem wyciągu krzeselkowego będzie kopalnia „The-rez”⁸¹. W 1973 r. uzgodniono, że przedsiębiorstwo Mostostal z Zabrze zajmie się montażem wyciągu⁸². W 1974 r. trwały pertraktacje, by rozpocząć budowę⁸³. Niczego nie zbudowano, a dokumentacja techniczna zdezaktualizowała się. W 1976 r. jedną z nagród w konkursie Trybuny Wałbrzyskiej zdobył Zbigniew Zalewski za tekst, w którym przypomniał projekty chełmcowe z lat 1969-1971. Uznano sprawę za przegraną⁸⁴.

22 lipca 1972 r. uruchomiono na Chełmcu nowy nadajnik pierwszego programu telewizji polskiej⁸⁵. Od 1 sierpnia 1972 r. w budynku pokolonijnym zaczął dyżury personel stacji przekątnikowej. Tego dnia też rozpoczęto prowadzenie dzienników stacyjnych⁸⁶. Na Chełmiec trzeba było dowozić wodę beczkowitzem, lub zimą na plastikowych saniach⁸⁷.

Kierownikiem obiektu został Waldemar Maciołek z Kamiennej Góry. Początkowo Telewizyjny Ośrodek Nadawczy zajmował jedynie *trzy pomieszczenia na parterze*⁸⁸. Piętro budynku przez pierwsze lata było niewykorzystane.

Rozpoczęto też prace w celu ustawienia nowej, 65-metrowej wieży antenowej. Roboty przy wykopie pod fundament prowadziło od 4 czerwca 1972 r. Przedsiębiorstwo Robót Górniczych z Wałbrzycha. O zakończeniu prac poinformowano 13 września 1972 r. I sekretarza PZPR w Wałbrzychu⁸⁹. Budowy wieży i jej montażu podjęła się w czynny społeczny załoga Dolnośląskich Zakładów Naprawczych Przemysłu Węglowego w Wałbrzychu⁹⁰. W październiku 1972 r. śmigłowiec wojsk lotniczych z Poznania przetransportował z DZNPW na szczyt Chełmca elementy konstrukcyjne wieży antenowej. Montaż na

⁷¹ Trybuna Wałbrzyska nr 4 (444), 23-30.1.1963, s. 1

⁷² Trybuna Wałbrzyska nr 46 (481), 14-20.11.1963, s. 1

⁷³ Trybuna Wałbrzyska nr 5 (544), 4-10.2.1965, s.8

⁷⁴ Trybuna Wałbrzyska nr 36 (575), 9-15.9.1965, s. 1

⁷⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 43 (594), 27.10-2.11.1966, s.3

⁷⁶ Trybuna Wałbrzyska nr 39 (394), 24-30.9.1968, s.8

⁷⁷ Np. Edward Burek w liście do redakcji zadeklarował chęć przepracowania dziesięciu niedziel przy budowie. Trybuna Wałbrzyska nr 8 (716), 25.2-3.3.1969, s. 8

⁷⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 12 (720), 25.3-1.4.1969, s.3

⁷⁹ Ziemia 1971 (wyd. 1973), s.309

⁸⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 9 (821), 2-8.3.1971, s.8

⁸¹ Trybuna Wałbrzyska nr 10 (874), 7-13.3.1972, s. 1

⁸² Trybuna Wałbrzyska nr 25 (941), 19-25.6.1973, s.8

⁸³ Trybuna Wałbrzyska nr 6 (974), 12-16.2.1974, s. 1

⁸⁴ Trybuna Wałbrzyska nr 4 (1026), 28.1-3.2.1976, s.5

⁸⁵ Kronika RTON Chełmiec (rękopis bez numeracji stron)

⁸⁶ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 1.8.1972-25.9.1974 (rękopis, strony nienumerowane)⁸⁷

⁸⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 6 (1080), 10-16.2.1976, s.4

⁸⁸ Kronika RTON Chełmiec

⁸⁹ Trybuna Wałbrzyska nr 38 (902), 19-25.9.1972, s. 1

⁹⁰ Trybuna Wałbrzyska nr 33 (897), 15-21.7.1972, s. 1

szczycie przeprowadzono już bez śmigłowca⁹¹, kończąc go 1 lutego 1973 r.⁹². Anteny na wieży zamontowali Henryk Sokół i Roman Jasiński. Przekaznik programu drugiego telewizji polskiej zaczął pracować 2 maja 1973 r.⁹³.

Jesienią 1976 r. Waldemar Maciołek wyjechał do Szwecji. Nowym kierownikiem został Roman Klatka - aż do stycznia 2004 r., gdy przeszedł na emeryturę. Wiosną 1977 r. Ośrodek telewizyjny przejął budynek w całości na swoje użytkowanie. Rozpoczął się remont, trwający 9 lat⁹⁴. Prowadziło go Przedsiębiorstwo Budownictwa Komunalnego nr 2 z Wałbrzycha.

W wieży gospodarzył wiele lat Henryk Adamczyk - dawny stróż ośrodka kolonijnego. Przychodzili tu też krótkofalowcy z Ligi Obrony Kraju z Wałbrzycha⁹⁵. W 1974 r. rozpoczęli remont, w 1978 r. korzystali już z trzech pokoiów w wieży⁹⁶. Wraz z krótkofalowcami wymienili stropy i zmurszałe stopnie schodów. Latem 1977 r. wieża nadawała się do zwiedzania, a turyści mogli dostać herbatę⁹⁷. 1 października 1978 r. podpalono stertę papy zdjętej z dachu. Kłęby dymu były widoczne z Wałbrzycha, a mieszkańcy sądzili, że na górze jest pożar⁹⁸. Gdy w 1981 r. wprowadzono stan wojenny, krótkofalowcy na kilka lat opuścili Chełmiec.

W 1978 r. na szczycie ustawiono stoły, ławki, drewnianą rzeźbę i stylizowane drogowskazy⁹⁹. Autorem rzeźb był M.Szpakowski z Ludwikowie Kłodzkich¹⁰⁰. Po kilku latach rzeźbę spalili antytureyści.

5 marca 1979 r. o godzinie 17.20 Krzysztof Wojtczak, członek Aeroklubu PRL wleciał z polany leżącej poniżej szczytu na lotni Vega-106, lądując po 10 minutach w Białym Kamieniu¹⁰¹. Starty z Chełmca przeprowadzano także później¹⁰².

Z okazji stulecia urodzin Mieczysława Orłowicza, 27 września 1981 r. na Chełmcu spotkali się jego towarzysze z czasów dawnych wycieczek po Ziemiach Odzyskanych, m.in. Jadwiga Szczuka, Tadeusz Dohnalik i Ferdynand Drabik. Na ścianie wieży widokowej odsłonięto drewnianą tablicę z napisem:

*Polskie Towarzystwo Tatrzańskie
prowadziło tu w latach 1948-1950 schronisko
turystyczne imienia dr Orłowicza.
W otwarciu schroniska brał osobiście udział
dr Mieczysław Orłowicz — nestor turystyki
i krajoznawstwa w Polsce, honorowy
członek PTTK.
W setną rocznicę urodzin patrona
Polskie Towarzystwo
Turystyczno Krajoznawcze
Wałbrzych
Chełmiec 26 wrzesień 1981 r.*¹⁰³

Gdy nastąpił stan wojenny (1981-1983), 13 grudnia 1981 r. o godzinie 2 w nocy do Ośrodka Telewizyjnego na Chełmiec przyjechał oddział wojskowy *w celu zorganizowania jego ochrony i obrony*. Wstrzymano emisję programu drugiego telewizji, którą wznowiono dopiero 15 lutego 1982 r. Wojsko opuściło Chełmiec 15 marca 1982 r. wieczorem, *pozostawiając na pamiątkę ogromny bałagan w kuchni i nie tylko*¹⁰⁴.

W 1984 r. na Chełmcu panował spory nieporządek¹⁰⁵. Wieża widokowa była zabita deskami, wokół leżało sporo gałęzi, cegieł, desek. Wkrótce w wieży widokowej zamieszkał Henryk Grzeszuk, emeryt górniczy, jeden z krótkofalowców. Do około 1996 r. gospodarzył tu, przyjmując turystów.

W maju 1985 r. przystąpiono do budowy bramy i płotu wokół budynku stacji TV¹⁰⁶. Incydent przyspieszył te prace. Wieczorem 6 czerwca 1985 r. na wieżę antenową wdrapała się młoda kobieta. Około godziny 21.30 przyjechała karetka pogotowia, kobietę sprowadzono na dół. Nazajutrz zdjęto dolny fragment drabinki wieży. W sierpniu 1985 r. powstał krótki odcinek betonowej drogi tuż przy Ośrodku Telewizyjnym. Ogrodzenie montowano jeszcze jesienią 1985 r.¹⁰⁷

⁹¹ Trybuna Wałbrzyska nr 41 (905), 10-6.10.1972; nr 44 (908), 31.10-6.11.1972, s.1

⁹² Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 1.8.1972-25.9.1974

⁹³ Trybuna Wałbrzyska nr 19 (935), 8-14.5.1973, s.3

⁹⁴ Kronika RTON Chełmiec

⁹⁵ Informacje o krótkofalowcach przekazał Tadeusz Fedorowski z Wałbrzycha.

⁹⁶ Trybuna Wałbrzyska nr 26 (1024), 27.6-3.7.1978, s.4

⁹⁷ Trybuna Wałbrzyska nr 31 (1157), 2-9.8.1977, s.5

⁹⁸ Trybuna Wałbrzyska nr 40 (1208), 3-9.10.1978, s. 1

⁹⁹ Trybuna Wałbrzyska nr 2 (1231), 9-15.1.1979, s.8; nr 1(1282), 31.12.1979-7.1.1980, s.14

¹⁰⁰ Włodzimierz Koszarski, Bartłomiej Ranowicz *Sudety. Sudety Środkowe (część zachodnia) i Przedgórze Sudeckie*. Warszawa 1982, s.250. Autorzy podają że rzeźbę i ławki na Chełmcu stanęły w 1979 r.

¹⁰¹ Trybuna Wałbrzyska nr 11 (1240), 13-19.3.1979, s.8

¹⁰² Trybuna Wałbrzyska nr 16 (1447), 19-25.4.1983, s.9

¹⁰³ Gościńiec nr 1 (151), czerwiec 1982, s.24-25. Na tablicy podano fałszywe daty istnienia schroniska.

¹⁰⁴ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 8.7.1979-22.3.1982

¹⁰⁵ Trybuna Wałbrzyska nr 24 (1507), 12-18.6.1984, s. 11

¹⁰⁶ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 13.7.1984-20.10.1986

¹⁰⁷ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 13.7.1984-20.10.1986

W 1985 r. PTTK postanowiło przemalować szlaki koloru czarnego na inną barwę. Wkrótce przemalowano na żółto szlak czarny z Białego Kamienia na Chełmiec. Żółty dotąd szlak z Boguszowa na Chełmiec przemalowano na zielono¹⁰⁸. W 1989 r. wyznakowano nowy odcinek szlaku zielonego, z Trójgarba przez Lubomin północnym stromym zboczem Chełmca na szczyt.

Pod koniec 1992 r. zbudowano wodociąg do Ośrodka Telewizyjnego na Chełmiec, uruchomiony 10 grudnia 1992 r.¹⁰⁹. W 1994 r. zmieniono nazwę ośrodka na Radiowo-Telewizyjny Ośrodek Nadawczy Wałbrzych - Chełmiec¹¹⁰. W latach 1997-1998 w budynku przeprowadzono prace modernizacyjne, a w listopadzie 1998 r. wzmocniono wieżę antenową metalowymi wspornikami. Od 1 maja 2002 r. RTON Chełmiec zaczął podlegać firmie TP EmiTel Sp. z o.o. z Krakowa.

W 1996 r. krótkofalowcy z Chełmca powołali stowarzyszenie Europejskie Centrum Radiokomunikacji Amatorskiej. ECRA otrzymało wieżę w użytkowanie 30 października 1998 r.¹¹¹ Gruntowny remont rozpoczęto w 2000 r. Stropy i schody wewnątrz wieży widokowej zostały usunięte. Zbudowano je od nowa, stawiając nową ścianę boczną. Oficjalnie wieża widokowa po remoncie została 1 czerwca 2003 r. udostępniona w dni wolne od pracy turystom.

Powstał też pomysł budowy na Chełmcu krzyża. Inicjatorem był ks. Julian Żrałko z parafii rzymskokatolickiej w Wałbrzychu Białym Kamieniu. W 1999 r. powstał w Szczawnie Zdroju Społeczny Komitet na rzecz Budowy Krzyża. Komitet uzyskał na początku 2000 r. zezwolenia w Sanepidzie, wojskach lotniczych i władzach telekomunikacyjnych¹¹². W czerwcu Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu wydało pozwolenie na budowę krzyża. Przeciwno budowie w lipcu piketowało w Wałbrzychu kilkunastu młodzieńców, bez większego poparcia¹¹³. W prasie w sierpniu ukazywały się ogłoszenia Komitetu Budowy z podanym numerem konta w Banku Zachodnim¹¹⁴. Metalowy krzyż, liczący 45 metrów, zmontowano w północnej części szczytu we wrześniu 2000 r. Transmitowane w lokalnym radiu¹¹⁵ uroczystości poświęcenia odbyły się 23 września 2000 r. po południu. Dokonał tego biskup diecezji legnickiej Tadeusz Rybał. Akt erekcyjny wmurowano w fundament. Pod krzyżem położono płytę z napisem: *lubilaeum A.D. 2000 Chrystus wczoraj, dziś, zawsze. Na pamiątkę Wielkiego Jubileuszu Odkupienia — mieszkańcy i duchowieństwo Ziemi Wałbrzyskiej*¹¹⁶.

13 kwietnia 2001 r. proboszcz parafii Świętej Trójcy w Boguszowie-Gorcach, ks. Andrzej Bajak poprowadził nabożeństwo drogi krzyżowej spod kościoła do krzyża na Chełmcu. Pojawił się projekt, aby wzdłuż szosy umieścić stacje drogi krzyżowej¹¹⁷. Postanowiono, że stacje będą upamiętniać zmarłych górników. Granitowe stele stacji Drogi Krzyżowej Górniczego Trudu 10 listopada 2001 r. poświęcono na mszy w boguszowskim kościele Świętej Trójcy, którą odprawił ks. bp Tadeusz Rybak¹¹⁸. W listopadzie stele umieszczono przy szosie z Boguszowa na Chełmiec. Niestety, latem 2002 r. dwie spośród granitowych płyt (m.in. stacja XI) zostały rozbite i przewrócone przez wandalów¹¹⁹. Wkrótce jednak z powrotem ustawiono je na swych miejscach.

Trudno się pokusić o podsumowanie dziejów Chełmca. Latem 2004 r., gdy powstawał ten artykuł, trwały remont i rozbudowa wieży widokowej na Chełmcu. Spodziewano się też decyzji o dalszych losach RTON. Historia Chełmca nie jest zamknięta i niełatwo typować, czy góra ta stanie się jeszcze ośrodkiem ruchu turystycznego.

¹⁰⁸ Gościniec nr 3, marzec 1987, s.

¹⁰⁹ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec, 28.11.1992-3.7.1994

¹¹⁰ Kronika RTON

¹¹¹ Tygodnik Wałbrzyski nr 22 (283/2374), 1-7.6.1999, s. 18

¹¹² Tygodnik Wałbrzyski nr 10 (323/2414), 7-13.3.2000, s.8

¹¹³ Tygodnik Wałbrzyski nr 28 (340/2432), 11-17.7.2000, s.5

¹¹⁴ Np. Tygodnik Wałbrzyski nr 33 (345/2437), 14-21.8.2000, s.13

¹¹⁵ Dziennik Stacyjny RTON Chełmiec 5.5.1999-6.1.2002

¹¹⁶ Tygodnik Wałbrzyski nr 39 (351/2443), 26.9-2.10.2000, s.2

¹¹⁷ Tygodnik Wałbrzyski nr 16 (380/2472), 17.4.2001, s.2

¹¹⁸ Tygodnik Wałbrzyski nr 45 (409/2505), 4.12.2001, s.10

¹¹⁹ Tygodnik Wałbrzyski nr 32 (448/2540), 6.8.2002, s.14